

MEMLEKETİMİZDE SİYASİ İSTİKRAR (Siyasi Partiler ve Seçim Sistemlerinin Değerlendirilmesi)

Dr. Servet ARMAĞAN(*)

GİRİŞ:

a- Siyasi istikrar her devlet için önemlidir. İster demokrasiler, ister diktatörlükler olsun, ister cumhuriyet, ister monarşiler olsun, siyasi istikrar arzu edilen bir süreçtir, durumdur.

b- Her devlet için siyasi istikrarın arzu edilmesi ne kadar tabii ise, bu hedefe varmak için gerekenin yapılması da o kadar bir zarurettir. Bir diğer deyişle, istenen ve hedeflenen siyasi istikrara varmak için gereken ne ise yapılır, yapılmalıdır. Böylece gaye ile vasıta arasındaki ahenk kurulmuş olur.

c- Siyasi istikrarın en önemli enstrümanı nedir? Bu sorunun cevabı devlet şekillerine ve rejimlerine göre biraz farklılık arz eder. Şöyle ki:

- Monarşilerde, monarkın başta kalması, tahtını muhafaza etmesi, siyasi istikrarın birinci derece önemli vasıtasıdır. Monarkın etrafındaki yürütme organı ve icracı vasfındaki kimselerin, tayin ve azilleri monark'ın yetkisine bağlı olduğu için, istikrarsızlığı, yani değişimleri ise, devlet ve ülke içindeki istikrarın aleyhine büyük değişiklik yapmazlar.

- Meşruti monarşilerde (İngiltere gibi) seçimler vardır, ama siyasi istikrarın aleyhine bir değişiklik meydana getirmez. Ve genellikle çoğunluk sistemi uygulanır. Böylece, Monarşi içinde, monarkın durumuna paralel bir istikrar sağlanır.

- Cumhuriyetlerde ise, siyasi istikrarın en önemli enstrümanı seçim sistemidir. Diğer vasıtaları burada saymıyorum.

- Seçim sistemi, Cumhuriyet ile idare edilen demokrasilerde istikrar temin eden birinci derecede bir vasıta. Diktatörlüklerde ise, siyasi istikrar yine arzu edilir ve diktatörün devamına bağlıdır.

* İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi.

Biraz aşağıda göreceğimiz gibi, seçim sistemleri, siyasi istikrarı teminde birinci derecede rol oynadığı gibi, siyasi partilerin azalmasına veya çoğalmasına da yol açabilir.

d- Siyasi partilerin sayısı ve karakterleri de siyasi istikrarın varlık ve yokluğunda önemli bir rol oynar. Siyasi partilerin bir toplumda, büyüklü-küçüklü, bulunması siyasi istikrar arayışlarında önemli bir etken ve eksendir.

Siyasi partilerin sayısının bir ülkedeki demokratik gelişmelerdeki faydası, ayrı bir konudur. Meseleye siyasi istikrar açısından baktığımız zamanı siyasi partilerin çoğalması siyasi istikrarın aleyhinedir denilebilir.

e- Bugün siyasi partilerin sayısının az olduğu (İngiltere ve ABD gibi) devletlerde, bu azlık sebebiyle, kendi demokrasileri açısından bir şikayet yükseldiği müşahede edilmiyor. Bu iki devlette de basit çoğunluk sistemi tatbik edilmektedir.

f- Giriş kısmına son vermeden önce, siyasi istikrar tabirini de tarif etmek isteriz:

g- Siyasi istikrarın tarifi:

Siyasi istikrar: Bir taraftan siyasi iktidarı elinde tutanlar ve icra edenlerin, bir taraftan da bu kimselerin çizdikleri ve uyguladıkları politikaların kısa vadede hiç veya çok değişmemesi demektir. Bu tarifi biraz açacak olursak şöyle bir manzara ile karşılaşırız:

a- Siyasi iktidarı ellerinde tutanlar, başta devlet başkanı olmak üzere başbakan, bakanlar ve özellikle üst seviyedeki bürokratlardır. Bu kimseler, bir devlette ister monarşi olsun, ister cumhuriyet olsun, siyasi istikrarı varlıkları ile çizen ve gösteren kimselerdir.

b- Siyasi istikrardan söz ederken bu kimselerin uygulamaya koydukları plan ve programlarının tuttuğunda şüphe yoktur. Mesela 5 yıllık programlar ve bunların uygulamasını gösteren birer yıllık uygulama esasları, senelere yayılan yatırım ve harcama planları, uzun vadeli dış politika hedefleri ve diğer milletlerarası mnasebetlerdeki hedefler gibi.

c- Tarifte geçen üçüncü bir unsur da "kısa vadede" tabiridir. Buna kısa süre de diyebiliriz. Bu sürenin ne kadar olduğu kesin olarak

belirtilemez: Ancak idare edenlerin yetkilerini kullanabilmeleri ve plan ve projelerini hazırlamaları, olgunlaştırmaları, yapmaları ve uygulamaya koymaları ile neticelerini almaya uygun bir süre olmalıdır. Bu duruma göre, bu süre plan ve programın mahiyetine ve bünyesine göre değişir. Mesela ekonomik istikrar paket ve programları¹ bu konuda uygun bir misaldir. Yine mesela, büyük bir barajın projelendirilmesi ve inşası 4-5 seneden önce bitirilmesi düşünülemez. Yabancı devletler ile imzalanması düşünülen, hazırlanan ve imzalanan andlaşmaların neticesinin alınması ise, herhalde en az 1-2 yıllık bir zaman ister. Bir devletin tümünde veya muayyen bir bölgesindeki eğitim seferliğinin hazırlanması ve uygulamaya konulması ve neticesinin alınması yine en azından 5 yıllık bir süre ister.

Bu süreyi, kanaatimizce bir seçim dönemi olarak kabul etmek en uygun yoldur diyebiliriz. Seçimler, genellikle 4 yılda bir yapıldığına göre, (1982 A. md. 77'ye göre 5 yıl) siyasi istikrarı sağlamada sürenin, asgari tavanını 4 yıl olarak kabul edebiliriz.

BİRİNCİ BAŞLIK

MEMLEKETİMİZDE SİYASİ İSTİKRAR ARAYIŞLARI

A- Genel Olarak:

a- Cumhuriyet döneminde memleketimizde siyasi istikrar arayışları 1961 Anayasasının yürürlüğe girmesi ve ilk parlamento seçimlerinin yapılmasından sonra başlamıştır diyebiliriz.

Bu dönemde nisbi temsil sisteminin Millet Meclisi için Cumhuriyet Senatosu için ise basit çoğunluk sistemi kabul ve tatbik edilmiştir. 15 Ekim 1961 seçimlerinden sonra, kabinenin teşkili problem olmuştur. Parlamentoya 4 siyasi parti girmişti. Bu sebeple

¹ Memleketimizde son 5 yılda 5 ekonomik istikrar paketi hazırlanmış ve yürürlüğe konulmuştur. (Bkz. Bunlardan 1.sinin yıldönümünde tüm 5 ekonomik istikrar paketinin esasları: 5 Nisan 1999 Milliyet, sh.9 ve tahlil ve tenkidi: 5 Nisan 1999 Cumhuriyet, sh.10, yapılmıştır). Bu kadar kısa sürede, bu kadar çok ekonomik istikrar paketinin yürürlüğe konulmasında, ülkedeki siyasi istikrarsızlığın (5 yılda 6 Kabine -Hükümet kuruldu) birinci derecede rol oynadığında şüphe yoktur. Sadece 1995 Genel Parlamento seçimlerinden sonraki 3,5 yıllık sürede 4 ayrı hükümetin iş başına gelmiş olması (DYP-CHP; DYP-ANAP; Refahyol ve DSP azınlık) bile memleketimizdeki siyasi istikrarın yolactığı, ekonomik rahatsızlık vb. şikayetleri (bkz. 8/4/1999- Sabah gazetesi, Esra Yener'in tahlili) görmek için yeterlidir.

Ayrıca bkz. Orhan Tekeoğlu, istikrarsızlık borç getirdi. Dalgalı siyasetle yükselen faizler borç stokunu 4 yılda 10 kat arttırdı vb. (12/4/1999, Milliyet).

koalisyonlu bir hükümet kurulması zarureti ortaya çıkmış; CHP ile Adalet Partisi arasında yapılan koalisyon neticesi kurulan kabine ise kısa zamanda dağılmaya yüz tutmuştur. Ondan sonra da senelerce koalisyonlar ve siyasi istikrarsızlık siyasi edebiyatımızın terk edilmez bir özelliği ve kelimesi haline gelmiştir.

1965 ve 1969 seçimleri birer istisnadır. Hem de büyük ve ender rastlanan bir istisna.²

b- 12 Mart 1971 Askeri Muhtırası arkasında dönemin başbakanı Süleyman DEMİREL muhtıradan hemen sonra istifa etmiş ve siyasi istikrarı temin edecek bir başbakan tayin edilmiştir. Nihat Erim başkanlığında kurulan kabine teknokratlardan meydana gelmişti.

1973 seçimlerinden sonra günümüze kadar devamlı, hem de çok sık olarak siyasi istikrardan bahseder olduk, bu kelime veya istilâh siyasi hadiselerin, hatta günlük konuşmalarımızın ayrılmaz kelimesi haline gelmiştir. Çünkü sık sık koalisyonlar görülmüş, hatta bir koalisyon hükümeti kurmak için aylarca zaman bile harcanmıştır. Kurulan koalisyonlar da ortalama 1 yıl devam etmiş, istikrarsızlığa çare olarak **"seçimlerin yenilenmesi"** görülmüştür. Yenilenen seçimler de siyasi istikrarsızlığa bir çözüm getirmemiştir! Hatta yeniden seçimlerin yapılmasından önce bile, **"seçimlerin bir şey değiştirmeyeceği ve siyasi istikrarsızlığa engel olamayacağı"** açıkça dile getirilmiştir.³

c- Böyle bir istikrarsızlığın ve nefi manzaranın husule gelmesinde en büyük müessir faktör bizce nisbi temsil sistemidir:

1961 Anayasası ile birlikte seçim kanunları da Temsilciler Meclisi tarafından yapılmıştır. 1961 A.nın kurmuş olduğu Yasama Organı iki meclisten meydana geliyordu. (A.md.63). Birincisi, Millet Meclisi (md.67) idi ve 306 s.lı Seçim kanununa göre ve Nisbi Temsil

² Bu seçimlerin neticesi şöyledir. 1965 seçimlerinde AP, geçerli ayların % 52.87'sini almış, 450 milletvekilinin 204'ünü kazanmıştır. 1969 seçimlerinde ise, % 56.89 oyla 256 milletvekili kazanmıştır. (R.G. 19.10.1965 - 12.130 ve 20.10.1969 - 13.331). Tafsilat için bkz. **Armağan**, sh. 210; **Nermin ABADAN**, Anayasa Hukuku ve Siyasi Bilimler Açısından 1965 Seçimlerinin Tahlili, Ankara, 1966.

³ Bkz. Seçimleri yenileme kararlarından sonraki gazeteler.

esasına göre seçilen milletvekillerinden meydana geliyordu.⁴

İkincisi ise, Cumhuriyet Senatosu (md.70)dur ve 304 s.İl Seçim Kanununun getirdiği⁵ basit çoğunluk sistemi ile seçilen Cumhuriyet senatörlerinden meydana geliyordu. Bir müddet sonra, hem de 3 yıl gibi kısa bir zaman sonra, Cumhuriyet senatosu için de Nisbi Temsil sistemi benimsenmiş ve 1964 seçimlerinde uygulanmaya başlamıştır.⁶

Bu uygulama ile birlikte memleketimizde devamlı olarak siyasi istikrarsızlıktan söz edilmiş ve bu durumdan şikayet edilmiştir. Durum günümüzde de aynıdır.

d- Koalisyonlar teşkil edilmiştir, ama ömürleri ortalama 1 yıl olmuştur.⁷ Yukarıda dediğimiz gibi, 1965 ve 1969 yıllarındaki seçimler hariçtir ve bu iki seçimin neticesi gerçekten büyük bir istisnadır. Ve bu sebeple hayret edilecek bir neticedir.

e- Asıl hayret edilecek bir durum, kanaatimizce şudur: Hem siyasi istikrarı istemek, hatta siyasi istikrarın bir zaruret olduğunu

⁴ 25/5/1961 t. ve 306 s. Milletvekilleri Seçimi Kanunu için bkz. R.G. 30/5/1961-10.815. Bu kanun daha sonra birkaç defa değiştirilmiş, hatta bazı hükümleri Anayasa Mahkemesi tarafından iptal bile edilmiştir. (Bkz. R.G. 24/10/1968-13.035. Bu karara biraz sonra temas edeceğimiz). Bu kanun 20 Yıl tatbik edildikten sonra, 2839 s.K. ile yürürlükten kaldırılmıştır.

Ancak kabul edilen Nisbi Temsil sisteminin, çeşitli varyasyonları bir tarafa, esasları bugüne kadar baki kalmıştır ve hala uygulanmaktadır. Bu da D'Hondt sistemidir. Bkz. 2839 s.lı ve 10/6/1983 t. Milletvekili Seçimi Kanunu (R.G. 13/6/1983-18.076), md.2 ve 34,35.

⁵ Bkz. R.G. 30/5/1961-10.815.

⁶ Buna da "sebeup, basit çoğunluk sistemi ile AP'nin (Adalet Partisinin) yenilenecek 50 senatörlüğün büyük çoğunluğunu kazanması ihtimali idi." (Bkz. Orhan ALDIKAÇTI, Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası Genişletilmiş s.oası, İst., 1978 (İHFy.) sh.388.

Ayrıca " ... şu kadarını söyleyelim ki, memleketimizde ilk defa kabul edilen nisbi temsil, esas itibarıyla, o zaman (Anayasayı yapmakla görevli) Temsilciler Meclisi üyesi bulunan CHP Genel Başkanı İsmet İNQNQ'rlı ıki v tegVikleriyle seçim kanununa koyulmuştur. inönü'nün !:la eSI, kendi dışındaki en büyük çoğunluğu teşkil eden, Demokrat Partinin devamı olan Zihniyetin (yani Adalet Partisinin), çoğunluk sistemi sayesinde Parlamentoda büyük bir çoğunluk elde edememesidir. Cumhuriyet Senatosunun sayısı az ve esasen, Millet Meclisine nazaran yetkileri daha az .olduğundan, orada çoğunluk sistemini kabulde mahzur görmemişti." (Bkz. Servet ARMAĞAN, Temel Haklar ve Ödevler, İst., 1980, İHFy. sh.87-88).

⁷ Bu konuda bkz. Son yıllardaki koalisyon hükümetlerinin kurulmasından önceki ve sonraki gazeteler.

Seçim sistemlerinin uygulanması açısından bundan sonraki gelişmeler için şu makaleye bkz. Necmi YÜZBAŞIOĞLU, Türkiye'de Uygulanan Seçim Sistemleri ve Bunlara İlişkin Anayasa Mahkemesi Kararlarına Göre Nasıl Bir Seçim Sistemi, İHFM, 1995-6, c. LV, s. 1-2, sh. 103-150.

söylemek, hem de siyasi istikrarı temin edecek yollar ve metodlara başvurmamaktır.

f- Kısacası, memleketimiz koalisyonlardan çok çekmiştir. Bu sistem devam ettiği müddetçe daha da çekeceğe benzer.

B- DEVLET BAŞKANININ İSTİKRAR ARAYIŞLARI

Anayasaya md. 104'e göre.

"Cumhurbaşkanı Devletin başıdır."

Bu sıfatla Türkiye Cumhuriyetini ve Türk Milletinin birliğini temsil eder; Anayasanın uygulanmasını, Devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını gözetir."

Ayrıca md. 103, **"Türk milletinin huzur ve refahı için çalışacağına"** dair namusu ve şerefi üzerine and içmiştir. A.md. 108 ve 118 md.leride bu arada sayabiliriz. Çünkü, 108. md. gereğince: **"İdarenin hukuka uygunluğunun, düzenli ve verimli şekilde yürütülmesinin ve geliştirilmesinin sağlanması amacıyla, Cumhurbaşkanlığına bağlı.."** olarak Devlet Denetleme Kurulu kurulmuştur. Bu Kurul **"Cumhurbaşkanının isteği üzerine... her türlü inceleme, araştırma ve denetlemeleri yapar."**

118. md.si gereğince ise: **"...Devletin milli güvenlik siyasetinin tayini, tespiti ve uygulanması"** ve **" ... toplumun huzur ve güvenliğinin korunması hususunda alınması zorunlu gördüğü..."** karar ve tedbirleri Bakanlar Kuruluna bildirmek üzere kurulan Milli Güvenlik Kurulunun gündemi Cumhurbaşkanınca düzenlenir ve Kurul toplantılarına Cumhurbaşkanı başkanlık eder.

Bu hükümleri nazara alacak olursak, Devlet başkanının memleketimizde siyasi istikrar konusunda beyanda bulunması ve bu istikamette gayretler göstermesi, kendisinin anayasal görevi ve yetkisidir. Bu açıdan baktığımızda şöyle bir manzara ile karşılaşırız:

a- Cumhurbaşkanı son iki yıldır siyasi istikrardan sıkça bahsetmektedir. Cumhurbaşkanının beyanlarında tespit edebildiğimiz ana mesajlar ve istikametler şunlardır.

-Halk seçimlerde oylarını bölmesin. Öyle ki, neticede, TBMM'nden kolayca bir hükümet çıkarabilecek şekilde milletvekilleri dağılmış olsun.

Cumhurbaşkanı bu beyanlarını, koalisyon görüşmelerinin uzaması, bir kabinenin kurulmasının uzun zaman alması, partililer, partiler ve milletvekilleri arasında uzayan görüşmeler ve hatta hazırlıkların arkasından yapmıştır ve haklıdır.

Ancak, Anayasa hukuku açısından haklı olmadığı noktalar şunlardır:

-Seçimler serbesttir (A. md.67/2).

-Siyasi partiler "**önceden izin almadan kurulurlar ve Anayasa ve kanun hükümleri içinde faaliyetlerini sürdürürler.**" (md.68/3).

-"**Siyasi partilerin faaliyetleri, parti içi düzenlemeleri ve çalışmaları demokrasi ilkelerine uygun olur. Bu ilkelerin uygulanması kanunla düzenlenir.**" (md.69/1).

b- Cumhurbaşkanının beyanlarında verdiği bir diğer mesaj: Halk, oyları ile istikrarı sağlasın. Siyasi istikrara muhtacız. Halk seçimlerde öyle hareket etmeli ki neticede Parlamentodan, kolay, istikrarlı bir kabine çıkması mümkün olsun.

c- Cumhurbaşkanı, beyanlarında ve konuşmalarında, tayin ettiği başbakanların kolayca ve kısa zamanda hükümeti kuramadığını görmüş, halkın ve bilhassa gazetecilerin durumun bir krize dönüştüğü, şimdi ne yapacağını, veya şimdi kime başbakanlık görevini vereceğini vb. sorması üzerine de "Parlamentonun aritmetiği bu. Bu aritmetikten ancak böyle bir durum (veya bu kumaştan ancak böyle bir elbise) çıkar. Bunu çözümlenecek halktır, halk oyları ile istikrarı sağlamalıdır vb." şeklinde cevap vermiştir.⁸

Cumhurbaşkanı 'nın bu mesajları, realiteleri aksettiren ifadelerdir. 6 siyasi partinin yer aldığı 550 kişilik TBMM'nde, son 1995 seçimlerinde en yüksek oranda oy alan ve milletvekili kazanan partinin (RP) oy oranı, toplam oyların % 22 - 23'ü civarındadır, geriye kalan 5 parti ise % 77'lik bir oranı paylaşmaktadır. Bu durumun, siyasi istikrara muhtaç olan

⁸ Sık sık tekrarlanan bu ve benzeri açıklamaların tespit edebildiğimiz sonuncusu, 26 ve 27/2/1999 akşamı Kanal D TV'de yayınlanan açıklamalardır.

memleketimiz açısından açık ve acıklı bir durum ortaya koyduğunda şüphe yoktur.

C- MİLLİ GÜVENLİK KURULUNUN KARARI

Son olarak Milli Güvenlik Kurulu'nun bu konuda bir tavır aldığı görüyoruz. MGK, 28 Ocak 1999 günü yaptığı toplantıda:

18 Nisan 1999 da yapılacak Belediye Başkanları seçiminde, iki turlu (çoğunluk)⁹ sisteminin kabul ve tatbik edilmesinin uygun olacağını Hükümete bildirilmesine karar vermiştir.

Bilindiği gibi:

"Milli Güvenlik Kurulu, devletin milli güvenlik siyasetinin tayini, tespiti ve uygulaması ile ilgili kararların alınması ve gerekli koordinasyonun sağlanması konusundaki görüşlerini Bakanlar Kuruluna bildirir" (A.md.118/3)

Öyle anlaşılıyor ki, MGK, belediye başkanlarının seçiminde iki turlu çoğunluk sisteminin kabul ve tatbikini devletin "milli güvenlik siyaseti" için uygun ve bu görüşünü Bakanlar Kuruluna bildirmeyi gerekli görmüştür.

Burada Anayasanın bir diğer hükmünü de hatırlamamak mümkün değil. O da şudur.

"Kurulun, devletin varlığı ve bağımsızlığı, ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği, toplumun huzur ve güvenliğinin korunması hususunda alınmasını zorunlu gördüğü tedbirlere ait kararlar Bakanlar Kurulunca öncelikle dikkate alınır.(A.md. 118/3).

Hatta denilebilir ki, MGK, bu konudaki görüşüne çok önem vermiştir ve bu sebeple Bakanlar Kurulunca öncelikle dikkate alınmıştır. Nitekim Toplantının hemen ertesi gün Başbakan Bülent ECEVİT, iki turlu çoğunluk sistemini benimsemiş, yani bu konuda bir

⁹ "İki turlu sistem" bir çoğunluk sistemi çeşididir. O sebeple doğru ve ilmi olan tabir, "iki turlu çoğunluk" sistemidir, bu sebeple MGK kararında denildiği gibi **iki turlu sistem** değil, iki turlu çoğunluk sistemi demek gerekirdi. Bu sistemin bir diğer ismi de "mutlak çoğunluk (majorite absolut)" sistemidir. Zaten mutlak (yarıdan bir fazla) olduğu ve genellikle, adaylar (veya partiler) seçimde mutlak çoğunluğu elde edemediklerinden ikinci tur yapılması zorunlu olmaktadır. Bu sebeple de, ilmi literatürde, iki turlu çoğunluk sistemi tabiri kullanılmaktadır.

kanunun müzakere ve kabulüne hazır olduklarını, diğer partilerin de aynı görüşte oldukları takdirde, 18 Nisan 1999 seçimlerinde, Belediye Başkanları seçimleri için, iki türlü çoğunluk sisteminin kabulünü kendi partisinin kabul ettiğini, birkaç defa açıklamıştır. Arkasından bu konuda siyasi parti liderleri ile görüşmeler yapmıştır. ANAP Genel Başkanı olumlu cevap vermiş, ancak diğer partilerin bu görüşe taraftar olmamaları, üstelik TBMM'nin de seçim için tatile girmesi ve tekrar toplanmasının az ihtimal dahilinde olması sebebiyle, iki türlü çoğunluk sisteminin tatbiki şimdilik kalmıştır.

e- 18 Nisan 1999 Seçimleri Propaganda konuşmalarında bütün parti liderleri **istikrarlı bir hükümet** istediklerini ve seçmenin, kendilerini tek başlarına iktidar yapacak şekilde oy vermelerini istemişlerdir.

f- Yukarıdan beri belirttiğimiz esasların özü ve vermek istediğimiz mesaj şudur: Memleketimizin siyasi hayatı istikrara muhtaçtır. Bu ihtiyaç son zamanlarda açıkça dile getirilmektedir. Ancak buna rağmen, siyasi istikrar lehine, bir icraata girilmemiş, yani bu istikrarı temin edecek adımlar atılmamıştır. Bu konuda sadece şikayetler ve temenniler dile getirilmiş bulunmaktadır.

İKİNCİ BAŞLIK

TEKLİFLERİMİZ ve DEĞERLENDİRİLMESİ

A-Genel Olarak Çoğunluk Sistemi:

a- Kanaatimizce memleketimizde siyasi istikrarı temin istikametinde kabul edilmesi gereken sistem Basit Çoğunluk (alm.: einfache Mehrheit, relative Mehrheit) Sistemidir. Basit Çoğunluk sistemini benimseyerek ve bu sistemi uygulayarak, Türkiye'de Siyasi istikrarı sağlamış oluruz. Aşağıda bu sistemin fayda ve mahzurlarını dile getireceğiz. Ancak faydaları, mahzurlarından daha çoktur. Burada şimdilik şu kadarını söyleyelim ki, basit çoğunluk sistemi siyasi istikrarı dünyada temin etmiştir, memleketimizde de temin edebilir, bunda şüphe etmemek gerekir.

b- Belirtelim ki, siyasi istikrarı temin edecek en uygun seçim sistemi basit çoğunluk sistemidir. Ama siyasi istikrarı temin uğrunda, atılacak adımlarda tek çare bu sistem değildir. Bu sistemin çeşitli varyasyonları da bu konuda hatıra gelebilir. Mesela:

- **Dar bÖlgeli çoğunluk sistemi:** Bu sistem, basit çoğunluk sisteminin seçim bölgesi bakımından bir varyasyonudur. Yani bir il bir tek seçim çevresi değil, o ilden çıkacak milletvekili sayısı kadar çevrelere ayrılmasından ve bu çevrelerde verilen oyların çoğunluk sistemi esasına göre değerlendirilerek, hangi adayın kazandığının tespiti demektir.

Ama dediğimiz gibi, bu sistemin esası yine çoğunluk sistemidir.

-Bir diğer teklif de mutlak çoğunluk (majorite absolout) sistemidir. Bu sistem, bir seçim çevresinde, verilen reylerin veya yazılı seçmen sayısının yarısından en az bir fazlasını almayı seçilebilmek için şart gören bir sistemdir. Eğer adaylar veya partiler bu çoğunluğu sağlayamazlarsa, tekrar bir seçim yapılır. Yani ikinci tur bir seçim yapılır. Bu ikinci tura birinci turda en çok oy almış 2 aday veya parti katılır.

Bu sistem halen batı demokrasilerinden Fransa'da senelerdir uygulanmaktadır.

Gerçi bu usul eskiden beri Fransa'da tatbik edilmiştir. Birinci turda mutlak çoğunluğu alanlar seçilmekte, sağlayamayanlardan en çok rey almış olan ikisi ikinci tur seçime katılmaktadır. İkinci turda ise, en çok oy alan seçilmiş sayılıyor.

Fransa'da, 30.11.1875 t. K., md.18/2, bu sistemi kabul etmişti ve 1946 yılına kadar uygulamada kalmıştı. Bugün V.Cumhuriyet döneminde ise (1958'den beri) aynı sistem uygulanmaktadır.¹⁰

MGK'nın belediye başkanları seçimi için uygun gördüğü seçim sistemi de budur.

c- Basit çoğunluk sisteminin Türk parlamento ve mahalli seçimlerinde kabul ve tatbiki için anayasa değişikliğine gerek yoktur. Anayasaya göre, (md.67), herhangi bir seçim sistemi şart görülmemiştir. Seçimlerin genel prensiplerini düzenleyen md.sinde sadece "Seçimler ve halk oylaması, serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy: açık sayım ve döküm esaslarına göre ve yargı yönetim ve denetimi altında yapılır" denilmiştir (md.67).

¹⁰ **Bkz.Armağan**, 123 vd.; Yeni Fransız Anayasası Üzerine Bir Seminer, Ankara 1960, sh. 40 vd.

Ancak, teklif ettiğimiz Basit Çoğunluk sisteminin uygulanabilmesi için seçim kanunlarında değişiklik yapmak gerekir. Bu değişiklikler 2839 s.lı ve 10/6/1983 t.li "Milletvekili Seçimi Kanunu" (md.2,34,35) ile, 2972 s.İl ve 18/1/1984 t.li Mahalli İdareler ile Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun md.2 ve 23 dir.

d- Aslında Belediye Başkanları seçiminde uygulanan sistem, basit çoğunluk sistemidir. (Bkz.2972 s.İl K.md.2 ve 22). MGK, bunun yerine iki turlu mutlak çoğunluk sistemini uygun görmüş ve bu yoldaki kararını Bakanlar Kuruluna bildirmeyi kararlaştırmıştır. Bizim teklifimiz, Basit Çoğunluk Sisteminin Parlamento ve Mahalli Seçimlerin hapsinde uygulanmasıdır.

e- Siyasi istikrar için ileri sürülen veya sürülecek diğer çarelerin hiçbiri, bizim teklifimiz kadar müessir değildir, hatta bir kısmı bu konuda hiç fayda vermez.

Hele bunlardan, Cumhurbaşkanı tarafından siyasi istikrarı temin zımında yapılan teklifin çok az faydası olur: Yani halkın reylerini kullanırken, istikrarı sağlama istikametinde kullanması teklifi, pratikte, bir çözüm getirme ihtimali zayıftır. Parlamento aritmetiğini, kolayca bir hükümetin kurulmasını sağlayacak şekilde halkın reylerini belli partiler üzerinde toplamaları teklifi, pratik değildir. Hatta yukarıda Söylediğimiz gibi, Anayasa da (md. 67, 68 ve 69) uygun sayılamaz. Bu kadar bilgi ve bilinç de halktan beklenebilir mi de, ayrı bir sorudur.

-Siyasi istikrar lehine ileri sürülen bir teklif de, barajdır. Yani Türkiye'de ülke çapında (mahalli seçimlerde bir seçim çevresinde) verilen geçerli oyların en az % 10 (bugünkü sistem)unu alması şartı koşulmasıdır. (Bkz.2839 s.K.md. 33; 2972 s.K.md. 2 ve 23) Bu sistem, bazen yüzde 5 gibi (Almaya'da olduğu gibi) bir oranda kalmıştır. Çünkü halen yüksek bir baraj olan % 10'luk bir baraj bile nisbi temsil sistemi içinde siyasi istikrarı temine yetmemektedir.

B- BASİT ÇOĞUNLUK SİSTEMİNİN FAYDA ve MAHZURLARI

Memleketimizde siyasi istikrarın temin edilmesi hedefine varmak için teklif ettiğimiz basit çoğunluk sistemi kusursuz bir sistem değildir. Bizim teklifimiz sadece, siyasi istikrarı temin etmede bu sistemin en uygun enstrüman olduğudur. Yoksa her teori ve doktrinde olduğu gibi, bu sistemin de bünyesinden ortaya çıkan faydaları ve

mahzurları vardır. Bu müspet ve menfi taraflarını ne inkar edebiliriz, ne de ortadan kaldıracaktır; çünkü sistemin bünyesinde vardır. Yapılacak iş, bu sistemin hangi maksat için kullanılacağıdır, hangi hedefe varmak için uygun bir enstrüman olduğudur. Biz diyoruz ki, memleketimizde siyasi istikrar isteniyorsa, buna varmanın en basit yolu, ve bulunan alternatifler arasında en uygunu, basit çoğunluk sistemidir. Mamafih, basit çoğunluk sisteminde mahzur diye kabul edilen noktaların da aslında sanıldığı kadar büyük olmadığı aşığıdaki açıklamalarımızla ortaya çıkacaktır.

Evvela şunu söyleyelim ki, çoğunluk sistemi hakkında ileri süreceğimiz mahzurlar bizi Nisbi Temsile götürür. Yahut tersine, Nisbi Temsilin mahzurları çoğunluk sisteminin faydalarını teşkil ederler. Buradan da anlaşılıyor ki, Çoğunluk ve Nisbi Temsil sistemleri birbirine zıt bir takım düşüncelerden hareket ederler. Çoğunluk sisteminde esas gaye "istikrar"dır. Yani seçimler neticesinde ortaya çıkan Hükümetin nispeten devamlı olması, sık sık güvensizlik oyu ile düşürülmemesi, koalisyonlara ihtiyaç duyulmaması ve kabine buhranlarına yol açılmamasıdır. Nisbi temsilde ise, esas gaye, oyların kaybolmasına mani olmak, her fikir ve kanaata Parlamentoda temsil hakkı tanımaktır (fayda veya adalet prensibi). Çoğunluk Sisteminin fayda ve mahzurları hakkındaki izahattan sonra, bu nokta daha iyi aydınlanacaktır.

Bu açıdan A. 67/son (23/7/1995 - 4121/5 md. ile eklenmiş) md. sinin şu hükmü hiçbir zaman gerçekleşmez:

"Seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenir.

1- Çoğunluk Sisteminin Faydaları

a) Çoğunluk sistemi tatbik edildiği takdirde ortaya istikrarlı bir hükümet çıkacaktır:

İktidara gelen kimselerin faaliyetlerinin devamlı olması, müstakar bir heyetin teşekkülü ile mümkündür. Bir memlekete bu imkanı sağlayan, çoğunluk usulüne dayanan seçim sistemidir. Bu suretle müstakar bir Parlamento çoğunluğu ile istikrarlı kabinelerin temini mümkün olmaktadır. Bir yasama devresi müddetince

memleketin siyasi hayatı bir sükuna kavuşur; bir Sürü kabine buhranları ile dalgalanmaktan kurtulmuş olur.¹¹

b) Çoğunluk sistemi, tatbiki bakımından basit ve kolaydır:

Bu basitlik ve kolaylık seçmen bakımından olduğu kadar seçim işlerinde vazife alan ve tasnif işlerini yapanlar bakımından da mevcuttur.¹² Daha evvelce verdiğimiz misallerden de anlaşılmalıdır ki, oyların hesaplanması, hangi aday veya partinin kazandığını tespit, gayet kolaylıkla yapılabilmektedir.

c) Bu sistemde seçmenler kendi çevrelerinin adaylarını daha yakından tanımak fırsatını bulurlar:

Adaylar genellikle o çevre halkından çıkarılır. Böyle olmasa bile hiç değilse halka tanıştırılır. Bu arada halk ile halk temsilcilerinin münasebeti daha yakın olacaktır.¹³ Zaten çoğunluk sisteminin her üç şeklinde seçilenler seçmenlerine bağlıdır. Ancak seçmenlerin en çok veya nispeten fazla itimadını almış kimselerdir ki, parlamentoya girebilirler.¹⁴ Şayet adayları parti teklif ediyorsa, bu halde, parti o çevrenin beğendiği kimseyi teklif edecektir.¹⁵

d) Çoğunluk Sisteminde, seçmenlerin hükümetin kurulması konusunda karar verme şansları, Nisbi Temsildekenden fazladır.

Çünkü Nisbi Temsilde seçmenler, partilerinin kiminle veya kime karşı birleşeceğini, yani Koalisyon, partilerin kuvvetleri oranına bağlı olduğu ve bu da ancak seçimin neticesinde belli Olduğu için, bilemezler.¹⁶

e) Çoğunluk sistemi "...öteden beri yerleşmiş ve memlekette kök budak salmış büyük partilere geniş şans kapıları açar,

¹¹ **ARMAOĞLU**, Seçim Sistemleri, Ankara, 1953, sh. 57, **BAŞGİL**, A.F., Esas Teşkilat Hukuku 1.c. Türkiye Siyasi Rejimi ve Anayasa Prensipleri, Fasikül,1, Ist., 1960, 403; **ZIPPELIUS**, R., Allgemeine Staatslehre,11. Ant. München, 1991, Beck, sh. 193.

¹² İbid., 57; **BAŞGİL**, 405.

¹³ **KIPP**, H., Staatslehre, 2.verbesserte Aut.Köln, 1949, sh. 311.

¹⁴ **MAUNZ**. T., Deutsches Staatsrecht, 17.Auf. München, sh.290.

¹⁵ **KIPP**, 311.

¹⁶ **ESCHENBURG**, T., Staat und Gesellschaft in Deutschland, Stuttgart, 1962, sh. 203. **STEIN**,E., Staatsrecht, Tübingen, 1978, J.e.B. Mohr, 6.neubearbeitete Auf.sh.88: **ZIPPELIUS** 193.Ayrıca bkz. **BAŞGİL**, 404.

seçimlerde bu partilerin kazanmasını kolaylaştırır. Buna mukabil, yeni ve küçük partilerin tutunmasına ve fantazi kabilinden fikirlerin gelişmesine engel olur.”¹⁷

2 - Çoğunluk Sisteminin Mahzurları

a) Bu sistem adil değildir:

Seçim, çevre olarak yapılmaktadır. Bütün memleketteki seçim neticeleri, teker teker (münferit) seçim çevrelerindeki neticeler ile bir arada kabul edilmektedir. Yani bir partinin, bütün bir memleket nazara alındığı takdirde, elde ettiği rey sayısına göre kazanması gerektiği halde, sırf münferit seçim çevrelerinde az bir fark sebebiyle kazanamamaktadır. Kaybeden partiler; aldıkları oy sayısı, bir milletvekilliği kazanmak için gerekli olan sayıya kafi gelmediği için değil, içinde Çoğunluk Sistemi tatbik edilen çevrenin oylarına yetişemediği için kazanamamaktadır.¹⁸

Bundan dolayı bir partinin adayları, coğrafi taksime göre kazanmak için reylerin çoğunluğunu elde etmeleri kafi gelmekte ve böylece küçük bir azınlığın parlamentoda büyük bir çoğunluk haline gelmesi kolaylaşmaktadır.¹⁹

Diğer taraftan memlekette olduğundan daha kesif (massive) bir çoğunluğun ortaya çıkması neticesini doğurmaktadır. Çoğunluk bir tek oy ile de olsa, her şey bitmiştir. Çoğunluk ile arasındaki fark umumiyetle zayıf olmaktadır. Azınlık ne kadar kuvvetli olursa olsun, feda edilmektedir. Azınlığa mensup olanların oyları tamamıyla tesirsiz kalmaktadır. Çünkü bir seçim çevresinde, tek bir oy ile de olsa, çoğunluğu elde eden taraf bütün milletvekilliklerini elde etmiş olmakla, öbür tarafa verilen oylar hiçbir fonksiyon ifa etmemekte ve tamamen tesirsiz kalmaktadır. Bu suretle çoğunluğa mensup seçmenlerle, azınlığa mensup seçmenler arasında, oyların tesiri bakımından bir eşitsizlik, birinciler lehine bir imtiyaz doğmuş oluyor.²⁰

Bu nokta, memleketimizde bilhassa 1950, 1954 ve 1957 seçimlerinde ele alınmış ve çoğunluk sistemi misaller verilmek

¹⁷ BAŞGİL, 403. Belirtelim ki, bugün "küçük" olan bir partinin, yakın bir gelecekte, halkın yani seçmenin desteğini, alabilirse, "büyük" bir parti olmasına bir engel yoktur ve olabilir.

¹⁸ NAWIASKY, H., Allgemeine Staatslehre, zweiter Teil, Bd.I, Zürich, Köln, 1952, sh. 237; STEIN,88.

¹⁹ Ibid., 238.

²⁰ ARMAOĞLU, 58; KIPP, 311.

suretiyle acı acı tenkit edilmiştir, Mesela 27/10/1957 tarihinde yapılmış olan Genel Milletvekili seçiminde İstanbul II Seçim çevresinde seçime iştirak eden partiler ve aldıkları oylar şöyledir²¹ :

<u>Partinin Adı</u>	<u>Aldığı Oy</u>
D.P.	317.285
C.H.P.	250.222
C.M.P.	26.198
H.P.	15.729
V.P	399

Neticede İstanbul'da DP. kazanmıştır, Çünkü Çoğunluk Sistemi (izafi ekseriyet-basit çoğunluk) tatbik edildiğinden D.P. nin aldığı oyların toplamı, diğer partilerin tümünden değil, teker teker partilerin aldığı oylardan fazladır. İşte burada D.P. nin aldığı 317285 oya mukabil, karşısındaki partilerin tümü 292.548 oy ile azınlıkta kalmış ve bir tek milletvekili dahi çıkaramayıp 39 milletvekilliği DP. ye nasip olmuştur. Aynı durum, 1957 yılı Türkiye'deki genel seçim neticeleri misal alınarak da görülür.²²

Bu gruptaki tenkitleri bilhassa, o zamanın muhalefet partilerinden C.H.P. ileri sürmüş ve nisbi temsil lehine bir tavır takınmıştır.

Bu tenkitlere karşı denilmektedir ki, muayyen bir seçim çevresini nazara alırsak vaziyet böyledir. Fakat diğer seçim çevrelerini de düşünmeliyiz. öbür çevrelerde diğer partiler kuvvetli olabilirler ve o çevreden seçilebilirler. Bu mahzuru bu suretle bertaraf etmek mümkündür.²³ Buna cevap olarak ise. vuku bulan telafide, kaybedilenle kazanılan arasında bir müsavat bulunmamaktadır. Kaldı ki, mesele, bir seçim çevresinde kaybedip öbüründe kazanmak suretiyle zararın telafisi değil, mesele bütün memleket çapında tecelli eden neticenin sakatlığıdır denilebilir.

²¹ Rakamlar için bkz. 1957 seçiminden Vesikalar, Hazırlayanlar: **Reşit Ülker, İmaledin Akkök, Tarhan Erdem**, İst., 195B, sh. 70.

²² Rakamlar "**Seçim neticeleri üzerine bir inceleme**" C.H.P. Araştırma Bürosu Y. no:7, Ankara, 1959, isimli broşürden alınmıştır. Diğer misaller için bkz. **ARMAOĞLU**, 60 ve müt.

²³ **BAŞGİL**, A.F.Türkiye Siyasi Rejimi ve Anayasa Prensipleri, 2.Kitap, 1959, sh. 23. **STEIN**, demokrasilerde önemli olan siyasi iktidarı kullanacak hükümetin teşkilini nazara almaktır, yoksa küçük partilere ne kadar milletvekilliğinin taksim edileceği olmadığını ifade ediyor (sh.BB); Ayrıca bkz, **ZIPPELIUS**, sh.193 ve orada zikredilen Federal Almanya Anayasa Mahkemesi kararı.

Seçim çevreleri suretiyle telafinin bir eşitlik esasına dayanmadığını bir misal ile de gösterebiliriz.

İki parti olsun ve iki seçim çevresindeki oy durumları şu olsun:

(Y) Seçim çevresinde (12) milletvekili seçilerek:

A Partisi 145.000 oy,

B Partisi 100.000 oy,

(Z) Seçim çevresinde (4) milletvekili seçilerek:

A Partisi 25.000 oy,

B Partisi 55.000 oy,

Görülüyor ki, (B) Partisinin, (Y) seçim çevresinde 100.000 oyu kaybolmuş, buna mukabil ancak 4 milletvekili kazanabilmişken; (A) Partisi ancak 25.000 oy kaybı ile 12 milletvekilliği kazanmıştır.²⁴ Aynı mahzur başka bir yönden "dar bölge basit çoğunluk" usulünü tatbik eden İngiltere'de de görülür. Mesela 1929 seçimlerinde:

Muhafazakarlar 8.659.000 oy almış, 259 mebusluk kazanmışlardır.

İşçi Partisi 8.359.000 oy almış, 288 mebusluk kazanmıştır.

Liberaller 5.309.000 oy almış, 59 mebusluk kazanmışlardır.

Burada İşçi Partisinin en az oya mukabil fazla mebus kazanması dar bölge usulündendir. Fakat eğer her partinin aldığı oy nispetinde mebus çıkarması lazım gelseydi, takriben işçiler 217, Muhafazakarlar 227, Liberaller de 138 mebusluk kazanırlardı.²⁵

b) Bu sistemde gerekli nisap, mesela mutlak çoğunluk elde edilemediği takdirde, ikinci bir tura ihtiyaç hissedilmektedir.

Biraz evvel de belirttiğimiz gibi, ilk seçimle ikinci tur arasındaki müddet zarfında partiler ve adaylar arasında pazarlık yapılmaktadır. Bazı adaylar menfaat mukabilinde diğerleri lehine adaylıktan feragat

²⁴ ARMAOĞLU, 58.

²⁵ Bkz. BAŞGİL, A.F. sh. 411.

etmektedirler. Bu şekilde entrikalara meydan verdiği için bu sistem mahzurludur.²⁶

c) Bu sistemde seçilenlerin temsil kuvvetleri, yani seçilmelerini temin eden oy miktarı da eşit almamaktadır.

Seçime katılan partiler milletvekilliklerini farklı oylarla kazanmaktadırlar.

d) Basit çoğunluk sistemi iki parti sistemini takviye etmektedir.

Bu sistemin tatbik edildiği memleketlerde üçüncü bir parti güçlkle gelişebilir. Tek parti iktidara geçeceğinden, bu parti parlamentodaki mutlak çoğunluğa sahip olduğundan doktrin ve programını tahakkuk ettirmek bakımından; iktidardaki parti şayet "rigiede" (katı) Anayasalı bir memleket bahis konusu ise, Mecliste temin ettiği çoğunluğa göre bazı ahvalde; "souple" (yatkın) Anayasalı bir memleket bahis konusu ise, her zaman, Anayasa değişikliği de dahil, duruma tam manasıyla hakimdir.²⁷

Ayrıca iki partili sistemde genel olarak Parti liderleri grubunun kabinede yer alması dolayısı ile İcra Kuvveti üstünlük kazanır. İngiliz müellifi RAMSAY MUIR iki parti sistemini Kabine diktatörlüğünün kaynağı olarak vasıflandırılmıştır.²⁸

3 - çoğunluk Sistemi Hakkında Düşünceler

1 - Genel Olarak

Çoğunluk sisteminin çeşitli tatbik şekillerini, fayda ve mahzurlarını gördük. Bütün bu anlattıklarımız karşısında acaba bu sistemin değeri nedir?

Önce şunu belirtmemiz yerinde olur ki, herhangi bir teori veya sistemin mutlak manada iyi veya kötü (faydalı veya mahzurlu) olduğunu söylemek imkansızdır. Binaenaleyh, şu veya bu sistem yüz de yüz iyi veya kötüdür diye bir hüküm verilemez.

²⁶ İbid., 23. Ayrıca bkz. **JELLINEK, G.**, Ausgewahlten und Reden, zweiter Bd., Berlin, 1911, sh.219; **KIPP**, 310-311; **NAWIASKY**, 238.

²⁷ **ARMAOĞLU**, 62; Ayrıca bkz. **ESCHENBURG**, 214.

²⁸ **PAYASLIOĞLU, A.**, Siyasi Partiler, Ankara, 1952, sh. 54'den naklen.

Bu noktayı böylece belirttikten sonra diyebiliriz ki, bazı teori veya sistemler diğerine nispeten birçok cihetlerden üstün durumdadırlar. Kendisinin de kusur bulunmakla beraber, diğerlerinin karşısında üstün vasıfları daha fazladır. Bu düşüncelere göre:

a) Basit çoğunluk, partilerin azalması ve muayyen noktalarda toplanması neticesini doğurur.

Seçimler periyodik olduğu için, bu usul, iki panj sistemine doğru götürür.²⁹ Yine bu sistemde partiler tek başlarına iktidara geçebilirler. Seçimden önce bir program takdim ederler. İktidara gelince onu gerçekleştirmede çalışırlar ve bunun içinde mesuliyet yüklenirler. Hatta seçimden önce tahmini kabine üyeleri ve Devlet Başkanlarını tasarlayabilirler. Buna mukabil Nisbi Temsilde Kabine, her programlarını ve kabine üyelerini ilandan çekinirler.

Basit çoğunlukta seçim mücadelesi Nisbi Temsil'e nazaran daha müşahhas (konkret)dir.³⁰

Basit çoğunlukta muhalefetin baskıları ehemmiyetlidir. Çünkü muhalefet partisinin gelecek seçimlerde kazanması her zaman mümkündür. Bunun için radikal partilere ihtiyaç kuvvetli değildir. Yeni parti kurulması güçtür. Bu sebeple, bu sistem, radikal partilerin ortaya çıkmasına mani olur denilmektedir.³¹

Ancak basit çoğunluk her zaman iki parti sistemine götürmez.

Küçük bir Devlet olan Danimarka'da 1915 yılına kadar 4 parti vardı. Kanada'da yine basit çoğunluğa rağmen 5 parti; Avusturya'da ise, Nisbi Temsile rağmen yalnız 2 parti (Avusturya Halk Partisi ve Sosyal Demokratlar) vardır. Demek ki, basit çoğunluğun tatbik edildiği her siyasi toplumda muhakkak iki parti vardır demek doğru değildir. Ancak bu sistemin iki partiyi muhafazaya tesiri oluyor denebilir.³² Yoksa iki parti sisteminin gerçekleşmesi için bir garanti teşkil etmez.³³

²⁹ **ESCHENBURG**, 203, 204.

³⁰ *Ibid.*, 204.

³¹ *Ibid.*, 204-205.

³² *ibid.*, 205.

³³ *Ibid.*, 213.

Basit çoğunlukta menfaat gruplarının bizzat parti kurmak için şansları yoktur. Nisbi Temsilde bu gruplar partiler üzerinde tesirlerini gösterirler.³⁴

b) Mutlak Çoğunlukta, basit çoğunluğa nazaran daha az rey kaybolur:

Mutlak Çoğunluk, basit çoğunluğa nazaran, daha müşkül, güç ve seçimi uzatıcıdır. Aynı zamanda partilerin parçalanmasını da önleyemez. Çünkü Partiler ikinci tur için bir araya getir, fakat parlamentoda tekrar ayrılırlar. Mutlak Çoğunluk radikal bir partinin kurulmasına mani olursa da, bu, zorunlu bir netice değildir.³⁵

c) Çoğunluk Sisteminde biraz evvel söylediğimiz gibi, iktidar veya muhalefet partisi seçilir:

Nisbi Temsilde ise, iktidara geçecek veya muhalefette kalacak partinin ancak dörtte biri veya sekizde biri seçilebilir. Halkın tesiri ancak bu kadardır.³⁶ Çünkü bu sistemde hemen hemen daima Koalisyon Hükümetleri görülür. Bu sebeple çoğunluk sisteminde partiler, yalnız iktidar veya muhalefet partisi olarak yaptığı kötü icraatından veya yapmadığı işlerden mes'uldür. Nisbi Temsilde ise, mes'uliyet ortaklaşadır.³⁷

d) Nisbi Temsil Parlamentoda mevcut tezatları arttırır ve Milli İradenin ortaya çıkmasını güçleştirir.

Çoğunluk sisteminde ise seçimden önce tezatların ortadan kalkması, anlaşmaların yapılması sağlanmış olur ve Milli İradenin teşekkülü kolaylaşır.³⁸

e) Çoğunluk Sistemi, küçük partileri büyük partiye bağlaması için zorlar.

³⁴ Ibid., 208.

³⁵ Ibid., 206.

³⁶ Ibid., 210.

³⁷ Ibid., 210.

³⁸ Ibid., 210.

Çoğunluk Sisteminde, küçük partiler kolayca başarı elde edemediklerinden, bir müddet sonra büyük partilere katılır veya onun lehine olarak erirler. Nisbi Temsil ise, onlara kabineye katılma imkanı verir.³⁹

Bu söylediklerimiz yanında üç türlü çoğunluk sistemi hakkında netice olarak şunları söyleyebiliriz:

2- Mutlak Çoğunluk

Kanaatimizce bu sistemin mahzurlu tarafları daha fazladır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, evvela, mutlak çoğunluk kolay kolay temin edilemediğinden yeniden bir seçim turuna başvurmak gerekmektedir ki, bunun da büyük yorgunluk ve masraflara mal olacağı aşikardır. İkinci olarak, ilk seçimlerde ikinci tur arasında bazı pazarlaşmalar ve entrikalara sebebiyet vermektedir. Bu bakımdan tatbikinde mahzur olduğu kanaatindeyiz. Zaten bu sistem tatbikatta çoğunlukla terk edilmiş durumdadır.

3- Basit Çoğunluk

Biraz evvel bahsettiğimiz mahzurlar burada görülmemektedir. Umumi olarak Çoğunluk Sistemi hakkında yapılan tenkitleri haklı görmekle beraber, sistemin kendi içindeki çeşitleri arasında en faydalı usuldür diyebiliriz.

4- Mevsuf Çoğunluk

Bu sistemde aranılan çoğunluk her zaman kolayca elde edilemediğinden pratik görülmemiş ve bu sebeple siyasi-hukuki tatbikata girememiş, sadece bazı derneklerin tüzük değişikliklerinde ve sen anayasaların değişikliğinde bir usul olarak kalmıştır. Bunun dışında seçim sistemi olarak faydalı olmadığı kanaatine iştirak ederiz.

5- Memleketimiz Bakımından

a) İddialara cevaplar.

³⁹ Ibid., 214.

Çoğunluk Sistemi hakkında genel olarak düşüncelerimizi belirttikten sonra, şimdi de memleketimiz bakımından olan duruma geçeceğiz.

Memleketimiz bakımından en uygun sistemin hangisi olduğu hakkındaki kanaatimizi söylemeden önce, şu noktayı bilhassa belirtmek isteriz. Hukuki müesseseler muayyen bir şahsı veya cemiyeti ıslah edecek, onu doğru yolda götürecek tek çare değildir. Suiniyetli idarecilerin, kanuna hüremetsiz vatandaş kitlesinin bulunduğu bir ülkede en makul ve mantıklı hukuki müesseselerin dahi sağlam bir tatbikat temin etmesi mümkün değildir. O sebeple insanların "hüsnüniyet'i her türlü teorik düşüncelerden önce nazara alınmalıdır.

Bu "ön esas" dan sonra ve memleketimizin sosyal ve siyasi şartları ve bünyesi muvacehesinde bize en uygun seçim sisteminin ismini verebiliriz. Kanaatimizce bu sistem ÇOĞUNLUK SİSTEMİ'dir. Bu görüşümüzün gerekçelerini evvela, ona yapılan hücumlara vereceğimiz cevaplarla belirteceğiz.

1- Çoğunluk sistemini itham edenler diyorlar ki, çoğunluk sistemi memleketimizde zümre diktatörlüğünü doğurmuştur. Hususen 1950-1960 yılları arasında bunun çok acı misalleri görülmüştür. Kanaatimizce, bu iddia tarihi realitelere pek uymamaktadır. Çünkü, iddia edildiği üzere, 1950-1960 arasındaki 10 yıllık devreyi "Dikta Rejimi" diye tavsif etmek pek mümkün değildir. Bu devrenin son yılları hakkında bu iddia biraz varit olsa bile, böyle bir neticeye, çoğunluk sisteminin direkt ve tek başına tesiri iddia edilemez. Belki daha başka faktörler de nazara alınmalıdır. Mesela, bir Anayasa Mahkemesinin mevcut bulunmaması, İdari yargının tam işleyememesi, partili kişilerin, kendi partisinden olan kimselere lüzumundan fazla bir güven beslemeleri, onları mübalağalı sıfatlarla ve layık olmadıkları makamlara getirmeleri ve nihayet bu kabil yüksek makamları işgal edenlerin hukuka aykırı fiil ve muamelelerine göz yummaları da nazara alınmak icabeden gerçek ve fliti müessirlerdir.

2- İkinci olarak demektendirler ki, çoğunluk sistemi, bir partinin keyfi hareketlerine yol açar ve Yasama Organının fonksiyon ve tesirini hiçe indirir. Kanaatimizce bu iddia da varit değildir. Çünkü, eğer yasama organı üzerinde küçük bir azınlığın tahakkümünden korkuluyorsa, bu, Nisbi Temsilde de husule gelebilir. Mesela, hiçbir parti Parlamentoda çoğunluğu sağlayamamış olsun. Bu durumda Koalisyon Kabinesi zarureti ortaya çıkar. Doktrinleri veya temayülleri

birbirine yakın partilerin bir araya gelerek Koalisyon Kabinesi kurduklarını düşünelim. Koalisyonu teşkil ettikleri bir Koalisyon, Parlamentodaki son partilere istediği zulmü yapabilir; bunun tersi de söz konusudur.

Binaenaleyh bir azınlığın diktası yalnız çoğunluk sisteminin değil, Nisbi Temsil Sisteminin tatbik edildiği rejimlerde de görülebilir.

3- Üçüncü bir iddia da şudur: Çoğunluk Sisteminin tatbik edildiği memleketlerde tek bir partinin şansı kuvvetli olmakta ve o parti kabineyi kurmaktadır. Halbuki Nisbi Temsil Sisteminde tek bir partinin tek başına çoğunluğu sağlaması kabil değildir.

Bu iddia da siyasi hayatın realitelerine uymamaktadır. Çünkü 10 Ekim 1965 ve 12 Ekim 1969 Milletvekilleri Seçimleri göstermiştir ki, bir tek parti, yani A.P., Nisbi Temsil Sisteminin tatbik edilmiş olmasına rağmen, tek başına Parlamento çoğunluğunu sağlayabilmiştir.⁴⁰ Demek ki, bir partinin tek başına Parlamento çoğunluğunu sağlaması, Çoğunluk Sistemine has bir netice değildir.

4- Nihayet son olarak, çoğunluk sisteminin ferdi hak ve hürriyetler aleyhine olduğu ileri sürülmektedir. Çünkü, denilmektedir, seçimi kazanan bir parti istediği kanunları Yasama Organından kolaylıkla geçirebilmekte ve böylelikle ferdi hakları rahatlıkla çiğneyebilmektedir.

Bu iddia daha çok idarecilerin şahsi karakterlerinin tezahürü ile alakalıdır. Eğer seçimi kazanan partinin ileri gelenleri "siyasi ahlak" sahibi iseler, bu iddia hiçbir zaman fiiliyata geçmeyecektir. Aksi halde Çoğunluk Sistemi bu gibi şahısların davranışlarından mes'ul tutulamaz. Kaldı ki, halen memleketimiz için böyle bir endişeye de mahal yoktur. Çünkü Çoğunluk sistemi kabul edilse, neticede bir tek parti Parlamento tek başına çoğunluğu elde etse ve Anayasa ile verilen temel hak ve hürriyetleri çiğneyen kanunlar çıkarsa bile, bunun tatbikata intikalini mani olmak her zaman mümkündür. 1982 A. 146-153 md.lerinde (1961 Anayasasınının 145-152. md.lerinde) "**Anayasa Mahkemesi**" adlı yüksek bir mahkemenin kuruluş ve işleyişi tanzim edilmiştir. Bu mahkemenin başlıca vazifesi de, kanunların Anayasaya uygunluğunu denetlemektir (A. md. 148/1). Binaenaleyh tek parti

⁴⁰ Rakamlar için bkz. RG. 19.10.1965 - 12.130. 12 Ekim 1969 seçimlerindeki neticeler için bkz.RG. 20.10.1969 - 13.331.

idaresinin çıkardığı ve ferdi haklar aleyhine netice doğuracak bir kanunu Anayasaya aykırılığından dolayı iptal edecektir (A. md. 153/2).

Yok eğer Anayasa Mahkemesi o kanunu Anayasaya uygun görürse, artık temel hakların korunması için diğer yollara başvurulabilir ve bu neticenin kabahati de Çoğunluk Sistemine yüklenemez.

5- Memleketimizin siyasi hayatının son 20 yıla yakın devresi ispat etmiştir kil artık Türkiye'de baskı grupları seslerini oldukça kuvvetli bir şekilde duyurmaktadırlar. Aynı bir inceleme mevzuu olacak kadar geniş ve o derece enteresan olan bu gelişmeye göre 1965-1971 yılları arasında tek başına siyasi iktidarı kullanan A.P.nin yasama ve yürütme faaliyetlerine karşı oldukça kuvvetli bir fikri mukavemet müşahede edilmiştir. İktidar partisinin çıkarmayı tasarladığı birçok kanun, yürütmek istediği bazı idari faaliyetler, basın, sendikaların, gençlik teşekküllerinin, Üniversitelerin mukavemeti sayesinde veya neticesinde, gerçekleşmemiştir. Bu arada Danıştay'ın verdiği kararların önleyici tesiri de unutulmamalıdır. Binaenaleyh Çoğunluk Sistemi neticesi tek parti siyasi iktidarı kullanacak duruma gelse bile, temel hakların ihlali o kadar kolay olmayacaktır. Nitekim misallerini yaşamış bulunuyoruz.

b) Ülkemizin şartları bakımından faydaları

Çoğunluk sistemini itham eden iddialara bu şekilde cevap verdikten sonra, şimdi de memleketimizin siyasi ve içtimai şartları bakımından bu sistemin faydalarını belirtebiliriz:

1- Bir defa Çoğunluk Sisteminin tatbikatı basit olduğundan seçim giderleri azdır. Bütçe imkanlarının her zaman dar olduğu memleketimiz için daha az bir masraf ile seçim işleminin bitirilmesinde herhalde fayda vardır.

2- Memleketimiz kalkınmak isteyen ve kalkınan bir Devlettir. Bu sebeple diğer devletlerden ziyade "**istikrar**"a muhtaçtır. Binaenaleyh muayyen bir kalkınma plan ve programını yapıp gerçekleştiren bir ve aynı idarecilerin nispeten uzun bir müddet iktidarda bulunması şarttır. Yoksa Planı hazırlayan, tatbik eden ve tatbikatını kontrol eden idareciler ayrı ayrı olursa, hususen kısa müddetler içinde değişirse, o Devletin kalkınma ihtimali azalır, ya da "**kalkınma hızı**" zayıflar. Nitekim Memleketimizde, Planlı devreye girildiğinden sonra, bu durum

bir müddet müşahede edilmiştir. Çoğunluk Sistemi bütün bunlara mani olacaktır.

3- Seçimler neticesinde verilen oylar göstermiştir ki, seçmen kitlemiz daha çok çoğunluk sistemini istemektedir. Bilhassa 10 Ekim 1965 Millet Meclisi Genel Seçiminde, Nisbi Temsil Sistemine rağmen, oylar tek bir partide toplanarak bu temayülü açıkça ortaya koymuştur. Aynı durum 12 Ekim 1969 Seçimleri için de söz konusudur.

Diğer taraftan 1961, 1965, 1969, 1973 ve 1977 Millet Meclisi Genel seçimlerinde vatandaş oyları, daha çok iki büyük partide (A.P. ve C.H.P.) toplanmıştır. Diğerleri bu ikisine nazaran çok az rey alabilmişlerdir. Vatandaşlar verdikleri oylar ile, daha çok iki partinin kuvvetlenmesini istediklerini ortaya koymuşlardır. Vatandaşların bu isteği, çoğunluk sisteminin tatbiki ile daha iyi gerçekleştirilebilir.

Aynı tespiti diğer seçimlerin neticelerini ele alarak da yapabiliriz.

4- Nisbi Temsil neticesi sık sık kabine buhranları olduğundan, memleketimizin bilhassa ticari hayatı bundan fazlası ile tedirgin olmaktadır. Her Kabine buhranında ticari hayatta bir kısılma ve hatta kısırlaşma emareleri görülmektedir. Bu vakıa 1961-1965 yılları arasında bilhassa müşahede edilmiştir.

15 Ekim 1961 tarihli Milletvekilli Seçiminde, siyasi partilerin hiçbiri tek başına çoğunluk sağlayamadığından,⁴¹ koalisyon kabinesi kurulmuştur. Ancak koalisyonu meydana getiren partiler anlaşamamış kısa bir müddet sonra koalisyon dağılmıştır. Bundan sonra 2. ve 3. koalisyon kabineleri kurulması gerekmiştir. Bunların kurulabilmesi için de bazen uzunca bir müddet geçmiştir. 1965 seçimlerinde A.P. çoğunluğu elde ettiği için, tek başına kabineyi kurmuş ve anık "**Kabine buhranı**" sözü kullanılamaz olmuştur. Bu suretle memleketimizde, belki huzur değil, ama kabine istikrarı görülmeye başlanmıştır. Aynı durum, 1969 seçimlerinden sonra da ortaya çıkmıştır. 1973 seçimlerinden sonra ise, yine "Kabine" ve "**Hükümet buhranı**" deyiimi sık sık kullanılmaktadır.

Günümüzde de her "**Kabine buhranı**" ve "**Kabinenin istifası**" söylentileri iktisadi ve içtimai hayatı tedirgin ve huzursuz kılmaktadır.

⁴¹ Neticeler için bkz. RG. 17.11.1961 -10.960.

Böyle bir huzursuzluğu ortadan kaldıracak bir sistemi "**hayır**" demek için de bir sebep yoktur.

Batı demokrasilerinden Fransa, Almanya ve İtalya'da bu sebeple nisbi temsil ile çoğunluk sisteminin karışımı tatbik edilmeye başlanmıştır.⁴²

Çoğunluk Sistemi aleyhine ileri sürülen bir görüş de şudur: Çoğunluk Sistemi "**Lunapark aynaları**"na benzer ve gerçeği tam aksettirmez; cemiyette bulunan grupları gösteremez, hakikati daima olduğundan farklı aksettirir: Çoğunluk sistemi, karşısındaki cismi tam göstermeyen "**kırık ayna**"lara da benzetilmiştir. İşte bu sistem, bau grupları olduğundan fazla büyütmede, mevcut diğer grupları ise ya küçeltmekte, ya da hiç göstermemektedir.

Kanaatimizce, bu benzetme aldatıcı bir benzetmedir. Lunapark veya kırık aynaların düz satıh olmadığından hatalı bir manzaraya sahip olduğu fiziki bir neticedir. Ancak seçimlerde, içtimai ve psikolojik neticeler vardır ve nazara alınmalıdır. Seçmen kitlesinin büyük kısmı bir veya birkaç partiyi istiyorsa, bu çoğunluğun arzusu gerçekleşmelidir. Mesela muteber reylerin % 50'den fazlasını alabilen bir parti seçmen kitlesinin en büyük kısmına sahip oluyor demektir. Bu derece büyük bir muvaffakiyet için o partiye reylerini vermiş olan seçmenlerin arzusu, reylerinden bekledikleri netice gerçekleşmelidir. Çoğunluk sisteminde, daha çok iki parti gelişebildiği için, bu iki parti, seçmen kitlesinin yarısından fazlasına sahip bulunuyor demektir. Seçmenlerin reyleri ile besledikleri bu partiler doğrudan doğruya iktidara veya muhalefete geçebilmelidirler; çünkü seçmelerin asgari arzusu bu merkezdedir.

Kaldı ki, partiler aynı anda aynı karşısında durmaktadırlar; herbiri büyüklüğü ile mütenasip bir manzaraya sahip olacaktır. Esasen büyük parti, zaten aynada büyük görünecektir.

Meclislerdeki yasama işlemleri de, yandan bir fazlasının oyları ile kesinleşmektedir; % 49'un fikri nazara alınmamaktadır. Bu hukuki içtimai hadiselerde zaruri ve normaldir. Halbuki oyların sayıldığı o Mecliste ikiden ziyade kanaat, hemen her zaman, mevcuttur, ama bunları nazara almaya lüzum yoktur; mümkün de değildir.

⁴² Bkz. **ARSEL**, 30, 1973 Parlamento genel seçimlerinden sonra ortaya çıkan koalisyon zaruretleri ve bunun memleketimizde sebep olduğu huzursuzluk ve zaman kaybı için bkz. **ARMAĞAN**, 1961 Anayasası ve Bakanlar Kurulu, ist., 1978, YHF. y., sh 178 vd.

Mesela 1982 A.md. 96/1 hükmünü ele alsak durum daha açıktır. TBMM tam üye sayısının (550) üçte biri ile (yani 184 üye) toplanır "ve toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile (yani 93 üyenin oyu) ile karar verir; Ancak karar yeter sayısı hiçbir şekilde üye tam sayısının dörtte birinin bir fazlasından (yani 138) az olamaz". 138 sayısı ise, üye tam sayısının dörtte biridir. 1961 A.md.86 gereğince, aynı netice onaya çıkıyordu.

Böyle bir sosyal-psikolojik hadiseye fiziki benzetmelerle teşhis koymak yanıltıcı olur.

Bu durumun tersini iddiamıza örnek olarak alabiliriz: Nisbi Temsil Sistemi, küçük partileri, aldıkları oy nispetinden çok büyük bir güç haline getirebilmektedir. iki büyük partiden her biri, koalisyon hükümeti için, üçüncü bir partiye muhtaç olunca, küçük partilerin tahakkümü altına girmektedirler. 1973 Parlamento Gene' seçimlerinden sonra M.S.P. geçerli oyların % 11.8'ni almıştı. M.S.P. önce C.H.P. ile (% 33.3) koalisyon kurmuş, bir müddet sonra da A.P. ile (% 29.82) ile koalisyona girmiştir. Her koalisyon teşkili sırasında da, şartlarını koalisyon ortağı büyük partilere kabul ettirilmiştir. Böylece küçük bir partinin şu veya bu tarafa kayması, memleketin kaderinde büyük roller oynamaktadır. 1977 Genel seçimlerinden sonra da benzer durum söz konusu olmuştur.

Aynı durum, 1997 Haziran ayında kurulan Koalisyonun hem kurulmasında, hem de güvensizlik oyu ile düşürülmesinde, basınının deyimi ile "**anahtar parti**" durumuna giren C.H.P. için söz konusu olmuştur. Aynı durum, 1969 dan beri % 7 civarında oy sahibi olan Hür Demokratların (FDP), Batı Almanya'da, Sosyal Demokratlar (% 40 dan fazla) ile koalisyon yapması, sebebiyle ortaya çıkmıştır. Halbuki, Almanya'nın iç ve dış politikası, Hür Demokratlar, Hıristiyan Demokratlar ile (% 40 dan fazla) koalisyon yapmaları halinde, bugünkünden oldukça farklı olacaktı. Benzer durum, 1998 seçimlerinde Sosyal Demokratlar (% 43 civarında) ile Yeşiller (% 9 civarında) ile Koalisyon teşkili ve bakanlıkların neredeyse eşit dağılımında da müşahade edilebilir.

Görülüyor ki, küçük partiler Nisbi Temsil Sistemi sayesinde, dolaylı olarak çok güçlenmektedirler.

6- Burada yeri gelmişken Anayasa Mahkemesinin bir kararından bahsetmek icab eder. Anayasa Mahkemesinin görüşüne

göre,⁴³ Nisbi Temsilin barajlı sisteminde, çevre barajını aşamayan partilerin seçim dışı bırakılmaları Anayasaya aykırıdır. Çünkü az bir oy farkı sebebiyle milletvekili çıkarmalarına engel olunmaktadır; böyle bir davranış adil değildir.

Anayasa Mahkemesine göre, çevre barajı aşamayan birçok küçük parti çoğunluk teşkil ettikleri halde, sırf barajı aştı diye, küçük bir partiye Mecliste sandalye vermek ve "Halkın azınlığını temsil eden bir topluluğun yönetimine demokratik idare vasfını vermek mümkün değildir". Bu sebeple Anayasanın Hukuk Devleti esasına (md. 2) ve 55/1. md.sine aykırıdır. Anayasa Mahkemesi 1957 seçimlerinin sonuçlarını da kendi gerekçesine ilave etmektedir.

Kanaatimizce Anayasa Mahkemesinin bu gerekçesi isabetli değildir:

a) Bir defa, milletvekilleri kendisine rey veren seçmenleri değil milleti temsil ederler. Bunu Anayasamızda belirtmiştir (1961 A.md.76; 1982 A.md.80). Bu sebeple, azınlıkta kalan parti veya seçmenlerin temsilci çıkarmadıkları ve temsil edilmedikleri tarzındaki lenaat doğru değildir.

Seçilenler, kendisine rey vermeyen kitlelerin de temsilcisidirler. Anayasa Mahkemesinin kanaatini "**Temsil Nazariyesi**" ile bağdaştırmak mümkün değildir.

b) 1957 seçimlerinden sonra iktidara gelen partinin icraati sebebiyle, memleketimizde hukuk dışı davranışların görüldüğü iddiası doğru olsa bile, biraz evvel de temas ettiğimiz gibi, böyle bir tatbikata sebep, seçim sistemi değil, iktidar partisi mensuplarının şahsi davranışlarıdır.

c) Anayasa Mahkemesinin bu gerekçesine göre İngiltere ve ABD. gibi, çoğunluk sistemini tatbik eden devletlerin de "**demokratik**" ve "**Hukuk Devleti**" esaslarına sahip olmadığı söylenecektir. Böyle bir iddia ileri sürülmemiştir ve sürülemez.

d) Anayasa Mahkemesinin kararından, Nisbi Temsil dışında bir sistemin kanun koyucu tarafından sanki kabul edilemeyeceği manası da çıkmaktadır. Halbuki, Anayasamız, herhangi bir seçim sistemini ne

⁴³ Bkz. 3, 4,6.5.1968 t. ve 1968/15 E., 1968/13 K. s.K., RG. 24.10.1968-13.035.

açık, ne de kapalı şekilde belirtmiştir. Bu noktaya yukarıda da temas etmiştik. Biraz aşağıda yine döneceğiz.

e) "Temsili sistemde azınlıkta kalanların mutlaka temsil edilmeleri diye bir şey yoktur ve olamaz da. Hatta daha da ileri giderek denilebilir ki, azınlığın kendi kuvveti ile orantılı olacak şekilde kendisini temsil ettirmesine de lüzum ve hacet yoktur. Bütün mesele azınlığın veya muhalefetin, kendi sesini duyurabilmesidir. Bundan çıkan sonuç şudur ki, demokrasi ve hukuk devleti ilkeleri siyasi partilerin az veya çok sayıda parlamentoya girmeleriyle var ya da yok olan bir şey değildir. İngiltere'de siyasi hayata hakim olan siyasi partilerin sayısı çok fazla değildir; parlamentoda 2 parti iktidar ve muhalefeti aralarında paylaşmışlardır. Keza Amerika Birleşik Devletlerinde siyasi hayata hakim olan sadece 2 partidir: "**Cumhuriyetçi Parti**" ve "**Demokrat Parti**". Bu ülkelerin yasama meclislerinde 2 (veya 3)'den fazla parti olmadığı ve parlamentoya girmesine imkan verilmediği halde hiç kimsenin aklından, bu ülkelerde bu sebeple demokrasi yoktur demek geçmiyor.

Buna mukabil siyasi partiler sayısının çok fazla ve bol olduğu ve aşırı uç partilerin dahi parlamentoda yer aldığı diğer bazı ülkelerde, mesela Fransa'da mesela İtalya'da seçim sistemi olarak nisbi temsil uygulanıyor diye buralarda daha sağlam ve daha gerçek "**demokrasi**", daha iyi bir "**hukuk devleti**" niteliği vardır düşüncesine de hiç kimse kapılmaz.⁴⁴

Anayasa Mahkemesinin bu kararın çeşitli bakımlardan tenkide uğramıştır.⁴⁵

C. ANAYASA MAHKEMESİ'NİN KARARI ÇOĞUNLUK SİSTEMİNİN KABULÜNE ENGEL DEĞİLDİR

Çoğunluk sisteminin fayda ve mahzurlarını sıraladık, herbirine ait görüşlerimizi açıkladık. Bu sistemin memleketimizde ve bu arada dünyada, siyasi istikrarı temine en uygun bir sistem olduğunu belirttik.

⁴⁴ ARSEL, İ., Anayasa Mahkemesi'nin Bazı Eğilimleri Üzerine Görüşler ve Anayasa Mahkemesi Kararlarından Özetler, Ankara 1970. sh.24 vd. Ayrıca Federal Almanya Anayasa Mahkemesinin ülke barajının mana ve muhtevası hakkındaki kararı ile krş; B.Vert G.E., 6, 92 vd.

Federal Almanya'da hem % 5'lik ülke barajı var, hem de Federal Meclis üyelerinin yarısı çoğunluk, yarısı da Nisbi Temsil (d'Hondt) sistemine göre seçilmektedir. Böylece siyasi istikrar lehine bir düzenleme kabul edilmiştir (Bkz. **STEIN**, 88-89; **ZIPPELIUS**, 193-194).

⁴⁵ Bkz. İbid. , 24 ve müt; Hürriyet- Seçim Semineri, 1972, sh.1S9 ve müt.

Şimdi bir başka soruya geçebiliriz. Acaba Anayasa Mahkemesinin kararı (veya kararları) memleketimizde çoğunluk sisteminin kabulüne engel midir? Bu soruyu burada ortaya atmamızın sebebi şudur:

Bazı ilim adamları şöyle diyorlar: Anayasa Mahkemesinin seçim sistemlerine temas eden çeşitli kararları var. Bunlardan biri veya birkaçı, memleketimizde çoğunluk sisteminin kabulüne engeldir. Bu karar ve görüş, zamanında tartışılmıştır. Burada konumuzla ilgili derecesinde, kısaca görüşlerimizi belirteceğiz.

Gerçekten de, Anayasa Mahkemesinin adı geçen kararlarının gerekçesinde sanki nisbi temsil sistemi anayasanın bir gereği imiş gibi bir mana sezilmektedir. Bu karar⁴⁶ Nisbi Temsil sisteminin bir çeşidi olan Barajlı alt çeşidini ihtiva eden 306 s.lı Milletvekili Seçimi K. md. 32/4-5 hükümlerinin iptali ile ilgilidir. Anayasa Mahkemesi bu iptal kararının gerekçesinde, sanki Nisbi Temsil sistemi, Anayasanın emriymiş gibi bir intibaa sebep olan ifadeler kullanmıştır.

Bu konuda başlıklar halinde şu kanaatlerimizi belirtebiliriz:

1- Anayasa Mahkemesinin kararlarının gerekçesi bağlayıcı değildir: Bütün mahkeme kararları ve bu arada, Anayasa Mahkemesinin kararının gerekçesi bağlayıcı değildir. Genel Hukuk Teorisinde kabul edilen netice bu olduğu gibi⁴⁷ A.nın 153. md.sinden çıkan mana da budur. Zaten Anayasa koyucuları, yargılama hukuku genel teorisine aykırı bir düzenleme getiremezler ve getirmemişlerdir.

2- Anayasa Mahkemesinin karardan bağlayıcıdır.(A.md. 153/3 ve son). **Ama bu bağlayıcılık, sadece hüküm kısmına münhasırdır.** Yani iptal edilen kanun, kanun hükmünde kararname ve içtüzüğün ilgili hükmü, iptal kararının Resmi Gazetede yayımlandığı tarihte yürürlükten kalkar. Eğer Anayasa Mahkemesi, bu

⁴⁶ Bkz. (R.G. 24/10/1968-13.035'de yayınlanması 3,4,6/5/1968 t. ve 1968/115 E. ve 1968/13 K.s.K. Aynı karar, YTP. ve CS.'nun 34 üyesi tarafından aynı hükümlerin iptali talebi ile açılan davalar üzerine, tekrar verilmiştir.) (Bkz.R.G. 6/11/1968-13.044 t. nüshada yayınlanan 1968/17 ve 18 E. ve 1968/14 ve 15 K.s.lı K.)

⁴⁷ Bkz. Hayri DOMANIÇ, Hukukta Kaziyeye-i Muhakeme ve Nisbi Kuvveti, İst., 1964, sh 37, 52 vd. Baki Kuru, Hukuk Muhakemeleri Usulü, Ankara, 1991, 5.b., sh.3561 vd. **Saim ÜSTÜNDAĞ**, Medeni Yargılama Hukuku, 6.b., İst., 1997, sh. 716 vd. **Baumbach/Kauterbach/Alberts/Hartman**, Zivilprozesordnung, 52 Auf., München, 1994, Verlag C.H.Beck, sh.1 054 ve orada zikredilen kaynaklar.

iptal kararının yürürlüğe girme tarihini ileri bir tarihe tehir etmişse, o tarihte yürürlükten kalkar. Tersine, iptal davasının reddetmişse, iptali istenen hüküm yürürlükte kalmaya devam eder. Bir diğer deyişle şayet Anayasa Mahkemesi, iptal kararının yürürlüğe girmesi için ayn bir tarih tespit etmişse, bu tarihte bağlayıcıdır ve belirtilen tarihte iptal kararı yürürlüğe girer.

3- Anayasa Mahkemesi, yetkileri geniş olmakla birlikte, kararlarında yeni bir hüküm tesis edemez.

A.md. 153/2 hükmü şöyledir:

"Anayasa Mahkemesi bir kanun veya kanun hükmünde kararnamenin tamamını veya bir hükmünü iptal ederken, kanun koyucu gibi hareketle, yeni bir uygulamaya yol açacak biçimde hüküm tesis edemez."

4- Kaldı ki, her mahkeme gibi, Anayasa Mahkemesi de her zaman kararından dönebilir. Yani evvelce vermiş olduğu bir kararın ve o kararında ortaya koyduğu yorum ve istikametinden dönebilir. Yeni bir hukuk felsefesi ile, yeni bir tefsir ve anlayışla değişik bir karar verebilir. Kısacası, yukarıda bahsettiğimiz o karar ve gerekçesi hiçbir zaman ebedi değildir.

5- Yine kaldı ki, Anayasa Mahkemesi, kararında, çoğunluk sistemini kabul edemezsiniz demiyor. Olsa olsa, çoğunluk sistemine, siyasi sebepler ve hedeflerle karşı olanların, suni tefsirlerle, bu manayı çıkarması söz konusu olabilir. Yoksa, Anayasa Mahkemesi kendisini kanun koyucu yerine koyup, yeni bir durum ve hüküm tesis edemez. Bu konudaki A.md. 153/2 hükmünü yukarıda arz etmiştik.

6- Aksine, kanun koyucunun istediği seçim sistemini kabul ve uygulamaya koyabileceğini belirten ayrı bir Anayasa Mahkemesi kararı gerekçesi de mevcuttur. Bu gerekçe gerek Anayasa Yargısı Teorisi ve gerekse Genel Hukuk Teorisine uygundur. Bu kararın gerekçesinde şöyle demektedir:

"O halde serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy ve açık sayım ve döküm esaslarından ayrılmamak şaniyla kanun koyucunun meclislerden herhangi biri için gördüğü seçim sistemi Anayasanın da makbulüdür"⁴⁸

⁴⁸ E/K.26/1-R.G. 31.05.1966.

7- Anayasa Mahkemesinin adı geçen bu kararı, tereddütlere sebep olmuştur. Çünkü kararın gerekçesinde, demokrasi ve seçim kavramlarının, sadece nisbi temsil sistemi yoluyla, gerçekleşebileceği şeklinde anlaşılabilir, çok açık-seçik olmasa da, ifadeler rastlanmaktadır. Bu sebeplerle de tereddütlere yol açmıştır.

Anayasa Mahkemesi bir başka kararının gerekçesinde ilmi görüşlere aykırı ifadeler kullanmıştır. Buna göre A.md. 153/son hükmü gereğince, " ... Anayasa Mahkemesi kararlarına uyma ve bu kararlara aykırı davranmama yükümlülüğünü getirmiştir. Bu bağlılık, Anayasa Mahkemesinin Anayasaya aykırı bularak iptal ettiği bir konuda aynı içerik ve nitelikte yeni bir yasa çıkarılmamasını gerekli kılar. Anayasanın bu hükmü gereğince, yasama organı Anayasa Mahkemesinin Anayasaya aykırı görerek iptal ettiği bir kuralın aynısını ya da değişik ifadelerle benzerini yasalaştırmaması gerekir. Yasama organı, Anayasa Mahkemesinin kararının gerekçesinde gösterilen iptal nedenlerini dikkate almalıdır. Anayasa Mahkemesi kararıyla bağlılık, özellikle yasama organı yönünden, Anayasa Mahkemesi kararlarındaki iptal gerekçesiyle de bağlılığı içerir." (24/5/1988, E. 1988/11, K.1988/11-R.G.18/7/1988-19882)

Bir Anayasa Mahkemesi kararının gerekçesinde yer alan bu ifadelerin yar üzerinde ayrıca durmaya gerek yok. Çünkü yanlışlığı açık ve seçiktir. Ancak yeri gelmez rnevuumuza temas etmesi açısından kısaca belirtelim:

a-A. başlangıç md.?, 8., 9. gereğince kuvvetler ayrılığı esası benir Anayasanın kurmuş olduğu siyasi rejim ve parlamenter hükümet sisteminin en birinci özelliği budur.

b-Bu Anayasa temel normu gereği, Anayasa Mahkemesi, yasama organının hangi kanunu çıkarıp çıkarmayacağını belirtemez, ona direktif veremez, dolaylı olarak ima da edemez. Anayasa Mahkemesi, sadece, önüne iptal istemiyle getirilen bir normun (kanunun, kanun hükmünde kararnamenin veya içtüzüğün), Anayasaya uygunluk denetimini yapar; aykırı bulursa iptal eder. Yeni bir iptal isteminde, daha sonra çıkarılan ikinci, üçüncü vd. kanunları da iptal edebilir. Hatta değil An. Mah. bir kararının gerekçesinde direktif vermek ve ima da bulunmak, TBMM açıkça A.ya aykırı bir kanun çıkarsa dahi An.Mah. kendiliğinden harekete geçip, o kanunun ilgili hükmünü iptal edemez. Taki o norm, bir iptal istemiyle önüne gelinceye kadar.

c-O halde, ortada bir iptal kararı olmasına rağmen, Yasama Organı, iptal edilen kuralın aynısını, ve tabii bir benzerini evleviyetle, kabul edebilir. Bu konuda, yasama organının yetkisini kısıtlayan bir A. hükmü yoktur. Yoksa, yukarıda denildiği gibi, yasama organı için **yeni bir kanun çıkarılmamasını gerekli kılan**" bir gerek veya "**Anayasa Mahkemesi kararında gösterilen iptal nedenlerini dikkate alma**" mecburiyeti Anayasada yoktur. Ana.Mah.nin yukarıdaki kararının gerekçesinde yer alan bu ifadeler, kaynağını A. da bulmayan ve ona aykırı olan ifadelerdir. Bu sebeple de bağlayıcı değildir. Çünkü A. md. 6/son gereğince "**Hiçbir kimse veya organ kaynağını Anayasadan almayan bir Devlet yetkisi kullanamaz**"

d-Gereğede yer alan "yüküm" kelimesi yanlış olup doğrusu "yükümlülük'tür. Fiil çekimi ve cümle içindeki yeri de buna göre yapılmalıydı.

e-Anayasa Mahkemesi kararlarının gerekçesinin bağlayıcı olmadığını belirten bilimsel eserleri ve görüşleri biraz yukarıda belirtmiştik. Burada tekrar etmiyoruz.

Ancak kararın yayınlanmasının arkasından yapılan tahlil ve tenkitlerle, özellikle Anayasa hukukçularının yol gösterici yorumları ile, tereddütler ortadan kalkmıştır.

Mesela, Anayasa Hukuku Uzmanı, meslektaşım, Prof. Dr. E. ÖZBUDUN şöyle demiştir: "Oysa Anayasa Mahkememiz, incelediğimiz kararında, demokrasiyi, hatta nisbi temsilin saf şekliyle özdeşleşme yanılgısına düşmüş ve yasama meclisinin takdir alanına girmesi gereken bir düzenlemeyi, seçimlerin tabii akışına "suni bir müdahale" sayarak iptal etmiştir... Anayasa Mahkemesinin iptal kararındaki gerekçelere katılmak mümkün değildir." Çünkü "Anayasası belli bir seçim sistemini benimsememiştir. "Demokratik Devlet" ilkesine ve Anayasanın seçimlerle ilgili diğer ilkelerine uygun olmak şarıyla, yasama organının dilediği seçim sistemini kabul etmesi, onun takdir alanındadır." Çünkü: "1961 Anayasası belli bir seçim sistemini benimsememiştir. "Demokratik devlet" ilkesine ve Anayasanın seçimlerle ilgili diğer ilkelerine uygun olmak şarıyla, yasama organının dilediği seçim sistemini kabul etmesi, onun takdir alanındadır".⁴⁹

NETİCE

Yukarıda başlıklar halinde yaptığımız açıklamalardan çıkarılması mümkün olan neticeleri şöyle özetleyebiliriz:

1- İstikrar her devlet için arzu edilen bir durumdur. Her rejim, her devlet ve hükümet şekli siyasi istikrarı arzu eder ve onun idamesine çalışır. Hatta çalışmalıdır, çünkü hayatiyetini devam ettirmesi büyük ölçüde siyasi istikrarla mümkündür.

"İşte, İngiliz gelenekleriyle sınıksıkı bağdaşan bu neticeler, yüzlerce seneden beri İngiltere'yi ekseriyet usulüne bağlamıştır. Bu memleket iki dünya harbi arası devirde süratle yayılan nisbi temsil modası karşısında sadakatle tatbik ettiği ekseriyet sisteminden ayrılmamıştır. Bugün İngiltere her memlekette çok mazhar olduğu hükümet istikrarını, program insicamını, Yüksek otoriteli hükümet nimetini ve disiplinli bir parlamento hayatını geniş bir ölçüde bu sisteme borçludur".⁵⁰

⁴⁹ Türk Anayasa Hukuku, gözden geçirilmiş 3.b., Ankara, 1993, Yetkin y. sh.235.

⁵⁰ Başgil, 1960, sh. 404.

2- Hatta devletin diğer sahalarında sunulan kamu hizmetlerinin başarısı bile siyasi istikrara büyük ölçüde bağlıdır.

"İki parti sistemi parlamentoda kesif ve mütecanis bir ekseriyetin teşekkülünü mümkün kıldığı için, bu ekseriyetten çıkacak kabinenin de kuvvetli, otoriteli ve istikrarlı olmasını intaç eder. Bu sistem sayesinde İngiltere'de kabine, parlamentodaki ekseriyet partisinin adeta bir icra komitesi şeklini almakta ve beş senelik bir seçim devresi içinde parlamento ekseriyetiyle hükümet arasında görüş ve program birliği tahakkuk etmektedir. Kabine reisi aynı zamanda ekseriyet partisinin de lideri olduğu için, parti ile hükümet, hükümet ile parlamento arasında sıkı bir iş ve görüş birliği teessüs etmekte ve bu sayede hükümetin uzun vadeli bir program ve siyaset takip etmesi mümkün olmaktadır."⁵¹

3- Çoğunluk sistemi, halen dünya üzerinde birçok devlette, bu arada "Demokrasinin Beşiğı" denilen İngiltere'de asırlardır uygulanmaktadır. Yine aynı şekilde, demokratik devletlere örnek olan Fransa ve ABD'nde de çoğunluk sistemi senelerdir uygulanmaktadır. Bu devletlerin çoğunluk sistemini tercihte en büyük etken siyasi istikrar arzusudur. Çünkü, çoğunluk sisteminin neticesinde "hükümet istikrarı ve program insicamı doğar." İşte, İngiliz gelenekleriyle sınımsız bağdaşan bu neticeler, yüzlerce seneden beri İngiltere'yi ekseriyet usulüne bağlamıştır. Bu memleket iki dünya harbi arası devirde yayılan nisbi temsil modası karşısında sadakatle tatbik ettiği ekseriyet sisteminden ayrılmamıştır. Bugün İngiltere her memlekette çok mazhar olduğu hükümet istikrarını, program insicamını, yüksek otoriteli hükümet nimetini ve disiplinli bir parlamento hayatını geniş bir ölçüde bu sisteme borçludur."⁵²

4- Çoğunluk sisteminden korkmayın. Çoğunluk sistemi diktatörlük demek değildir. Memleketimizde bu sistem 100 yıla yakın uygulanmıştır. Özellikle Cumhuriyet döneminde 1923-1961 arasında yapılan seçimlerde çoğunluk sistemi uygulanmıştır. Kimse de bu sebeple, be devreyi diktatörlükle itham etmemiştir ve edemez.

"...tek turlu basit çoğunluk sistemi, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Kanada, Yeni Zelanda ve Hindistan gibi

⁵¹ İbid, 412.

⁵² Başgil, 1960, sh.404.

demokratik ülkelerde uzun süredir uygulanmakta ve bu sistemin demokrasiye aykırı olduğu ileri sürülmektedir.”⁵³

5- Kanaatimizce, memleketimiz son senelerde koalisyonlardan (teşkili, partiler arası görüşmelerin, çok uzaması ve kısa ömürlü olmaları vb.) çok çekmiştir. Artık bu konuda kaybedecek zamanı yoktur. Siyasi istikrar tesis edilmeli, bu uğurda basit çoğunluk sistemi, hemen kabul ve uygulamaya geçirilmelidir.

Öyle ki, artık bu memlekette uzun müddet koalisyon ve benzeri engelleri konuşmamalıyız. Koalisyonlar, fikir ve programları birbirine yakın partiler bir araya geldiği ve gelebildiği zaman ve, demokratik terbiye, milletin menfaatini partisinin menfaatine tercih zihniyeti olan ülkelerde başarılı olmuştur, olabilir. Ama bu özellikler bizde maalesef yok. Hele zamanın değeri hiç yok ve koalisyon kurulması sebebiyle, günlerce, hatta haftalar ve aylarca zaman kaybedilmesine aldırış eden hiç yok.⁵⁴ Memleketimizin 1961 yılından beri, sadece nisbi temsil sistemi neticesi ortaya çıkan siyasi istikrarsızlığın olumsuz neticelerini gidermek için herhalde daha seneler gerekecektir.

⁵³ ÖZBUDUN, 235.

Basit Çoğunluk Sisteminin bünyesinden ortaya çıkan özelliklere yukarıda işaret ettik. Bu özellikler, "mahzur" kabul edilemez, edilse bile "istikrar" , sağlamak uğruna buna atık. Bu **Demokrasinin beşiği** İngiltere ve diğer devletler de katlanıyor:: "İngiltere'de 1935'ten yana hiç bir iktidar partisi, toplam geçerli oyların mutlak çoğunluğunu kazanarak iktidara gelmiş değildir. Daha da ilginç bir partinin seçimlerde rakibinden daha çok oy aldığı halde parlamentoda daha az sandalye kazanacak azınlıkta kaldığı durumlar bile görülmüştür. Mesela 1951 İngiliz seçimlerinde İşçi Partisini %48.8 oranındaki oyuna karşılık ancak % 48 oranında oy elde eden Muhafazakar Parti, Avam Kamarasında 17 sandalyelik bir çoğunluğa sahip olmuştur. Gene şubat 1974 seçimlerinde Muhafazakar parti % 38.8 oyla 297, işçi Partisi ise %38 oyla 301 milletvekilliği kazanmış ve hükümeti işçi Partisi kurmuştur." (Özbudun, 235). Ayrıca bkZ. **Başgil**, 401 vd.; **STEIN**, 88.

⁵⁴ Mesela 1996 yılı başındaki koalisyon teşkili görüşmelerinde, Anap Genel Başkanı 25'den fazla görüşme yapmış ve böylece 40 gün zaman kaybetmiş olduğumuz, görüşmelerin ise 50 saatten fazla sürdüğü gazetelerde yer almıştır. (Bkz. 18.02.1996 1. Yeni Yüzyıl, sh. 6: Tur Rekorları Yılmaz'da)

Aynı şekilde 18 Nisan 1999 seçimlerinden önce koalisyon görüşmeleri ve kurulan hükümetin (Bülent Ecevit Hükümeti) güvenoyu alınca kadar 45 gün beklemek gerekmiştir.